

14.6.2004

1135/4/02

Ratkaisija: Oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Håkan Stoor

**POTILAAN TOIMITTAMINEN TERVEYSKESKUKSEEN TUTKITTAVAKSI
MIELENTERVEYSLAIN MUKAAN**

1

KANTELU

Kantelija arvosteli eduskunnan oikeusasiamiehelle 6.5 ja 23.5.2002 saapuneissa kirjeessään kaupungin terveys - ja poliisiviranomaisten sekä kaupungin osittain omistaman opiskelija-asuntoyhtiön henkilökunnan menettelyä.

Kantelija arvosteli terveyskeskusta siitä, että hänen tyhjän asuntoonsa mentiin 9.6.2000 poliisin avustuksella tarkoituksella viedä hänet pakkohoitoon. Lisäksi kantelija arvosteli terveystoimintaa siitä, ettei hänelle annettu nähtäväksi edellä mainittua tapahtumaa koskevia asiakirjoja.

Poliisiviranomaisia kantelija arvosteli siitä, että nämä eivät luovuttaneet hänelle asiakirjoja, joista olisi käynyt ilmi, miksi poliisi oli käynyt hänen asunnossaan.

Opiskelija-asuntoyhtiötä kantelija arvosteli siitä, että hän ei ole pyynnöstään huolimatta saanut yhtiöltä tietoja tapahtuneesta.

- - -

3

RATKAISU

Kaupungin osittain omistama opiskelija-asuntoyhtiö ei hoida sellaista julkista tehtävää, että sen valvonta kuuluisi eduskunnan oikeusasiamiehen tehtäviin. Tämän vuoksi en ole voinut tutkia kantelua siltä osin kuin siinä on kyse opiskelija-asuntoyhtiön tai sen henkilökunnan menettelystä.

Muilta osin olen tutkinut asian.

Mitä tulee terveystoimintaa koskevaan menettelyyn, katson terveyskeskuslääkäri A:n menetelleen virheellisesti, kun hän määräsi kantelijan tuotavaksi terveyskeskukseen ambulanssilla, pyysi virka-apua poliisilta, sekä määräsi kantelijan asunnon oven murrettavaksi. Käsitykseni mukaan tilanteessa käytetyt voimakeinot eivät olleet puolustettavia, kun otetaan huomioon, että

tilanteen ei voi, kantelijan tilasta saatu selvitys huomioon ottaen, katsoa olleen kiireellinen.

Terveyskeskuksen katson menetelleen lainvastaisesti siinä, että kantelija lle ei kesäkuussa 2000 annettu henkilötietolain 28 §:ssä tarkoitettua kirjallista todistusta, jossa olisi mainittu ne syyt, minkä vuoksi häneltä evättiin tarkastusoikeus häntä itseään koskeviin potilasasiakirjoihin.

Muilta osin en ole havainnut kantelussa tarkoitettua lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

4 PERUSTELUT

4.1 Opiskelija -asuntoyhtiön menettelyn tutkiminen

Asiakirjoista saatavat selvityksen mukaan opiskelija-asuntoyhtiö on kaupungin osittain omistama osakeyhtiö, jonka toimialana on omistaa tai vuokramiehenä hallita kiinteistöjä tai niille rakennettavia opiskelija- ja muita vuokra-asuntoja sekä vuokratiloja.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa.

Käsitykseni mukaan opiskelija-asuntoyhtiö ei hoida perustuslaissa tarkoitettua julkista tehtävää. Tämän vuoksi en voi tutkia kantelua siltä osin kuin siinä on kyse opiskelija-asuntoyhtiön tai sen henkilökunnan menettelystä.

4.2 Terveysviranomaisten menettely

4.2.1 Terveyskeskukseen toimittaminen

Tapahtumat

Terveyskeskus sai 9.6.2000 klo 10.30 opiskelija-asuntoyhtiön edustajalta kantelijaa koskevan ilmoituksen. Ilmoituksen mukaan kantelija oli käyttäytynyt koko talven poikkeavasti ja häirinnyt naapureitaan tavalla, joka käy lähemmin ilmi asiakirjoista. Ilmoituksen perusteella ambulanssi lähetettiin noutamaan kantelija tutkittavaksi. Terveyskeskuslääkäri A pyysi myös virka-apua poliisilta.

Poliisin tutkintailmoitukseen (6400/S/31/31785/00) kirjattujen tietojen mukaan poliisipartio saapui kantelijan asunnolle klo. 12.20. Paikalla oli tuolloin pelastuslaitoksen sairaankuljetusyksikkö, kiinteistön huoltomies sekä lukkoseppä. Asunnosta kuului radion ääntä sekä, soitettaessa kantelijan

matkapuhelimeen, sen hälytysääni. Ovikelloa soitettiin ja oveen koputettiin, mutta kukaan ei avannut ovea. Huoltomies ei voinut avata ovea, koska oveen oli asennettu turvalukko. Tämän vuoksi lukkoseppä porasi turvalukon auki. Kantelijan potilaskertomuksen mukaan päätöksen oven murtamisesta teki terveyskeskuslääkäri A.

Asunnosta ei tavattu ketään ja sinne jätettiin viesti, jossa kantelijaa kehoitettiin ottamaan yhteyttä poliisiin. Kantelija saapui poliisilaitokselle samana päivänä klo 18 aikaan, josta hänet toimitettiin ambulanssilla terveyskeskuksen päivystävän lääkärin luo. Sen jälkeen kun lääkäri oli tutkinut hänet, hän pääsi kotiin.

Asiassa saadut lausunnot ja selitykset

Etelä-Suomen lääninhallitus totesi 28.11.2002 antamassaan lausunnossa, että saaduista selvityksistä ei käy ilmi sellaisia mielenterveyslain 31 §:ssä tarkoitettuja syitä, joiden johdosta poliisia olisi tarvittu hoitoon kuljettamisessa eikä sitä, minkä vuoksi kantelijan asuntoon murtautumista pidettiin välttämättömänä.

Kaupungin terveystalouden johtava ylilääkäri totesi 27.2.2004 lääninhallituksen lausunnon johdosta antamassaan selityksessä muun muassa seuraavaa: Virka-apupyynnössä on viitattu potilaan toimittamiseen hoitoon epäillyn mielisairauden vuoksi. Epäilyä ei olisi kyetty todentamaan tai poistamaan ilman, että oli mahdollisuus tavata potilas. Jos kyseessä olisi ollut mielenterveyden vuoksi hoitoa tarvitseva potilas, joka olisi jätetty kotiinsa sen vuoksi, että hän ei vastannut koputuksiin, olisi ilmeisesti tässäkin tapauksessa menetelty virheellisesti. Ratkaisu oli tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella.

Lääkätieteen lisensiaatti A totesi 10.6.2004 antamassaan selityksessä, että hänen muistikuvansa mukaan ratkaisevana tekijänä sisään tunkeutumiselle olisi ollut sieltä kuuluva radio ja puhelinäänet. Kantelijaan yritettiin siis saada yhteyttä. A:n mukaan esitiedot hoitoon saattamiselle olivat tavanomaista vakuuttavammat. A ei ollut saanut ohjeita siitä, koska ovi voidaan murtaa, eikä hän ollut aikaisemmin joutunut vastaavaan tilanteeseen.

Sovellettavat säännökset ja oikeusperiaatteet

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen kotirauha on turvattu.

Mielenterveyslain (1116/1990) 29 §:n mukaan terveyskeskuslääkärin on tarvittaessa laadittava tarkkailulähetä ja toimitettava sairaalaan henkilö, jos on syytä epäillä, että edellytykset terveyskeskuksen toimialueella asuvan tai oleskelevan henkilön hoitoon määräämiseen hänen tahdostaan riippumatta ovat olemassa.

Mielenterveyslain 31 §:n mukaan poliisin on annettava virka-apua, jos terveyskeskuksen lääkäri katsoo, että hoidon tarpeessa oleva henkilö kuljettamisessa terveyskeskukseen, sairaalaan tai muuhun sairaanhoidon

toimintayksikköön tarvitaan kuljetettavan väkivaltaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi terveydenhuoltoalan ammattikoulutuksen saaneen saattajan lisäksi muukin saattaja.

Lainsäädännön lisäksi kaikessa hallintotoiminnassa on otettava huomioon yleiset hallinto-oikeudelliset periaatteet. Nykyään nämä periaatteet sisältyvät 1.1.2004 voimaan tulleen hallintolain (434/2003) 6 §:ään. Voimakeinojen käytön yhteydessä on erityisesti korostettava suhteellisuusperiaatteen merkitystä. Periaate edellyttää, että käytettävien keinojen on oltava järkevissä ja kohtuullisessa suhteessa niillä tavoiteltaviin päämääriin. Sosiaali- ja terveydenhuollossa suhteellisuusperiaatetta kutsutaan myös lievimmän riittävän puuttumisen periaatteeksi tai vähiten rajoittavan menettelyn periaatteeksi (ks. esim. Tuori, K., Sosiaalioikeus, 2000, s. 153 ja 411).

Arviointia

Katson, että terveystieteiden lääkäri A:lla oli opiskelija-asuntoyhtiön edustajalta saatujen tietojen perusteella velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin kantelijan terveydentilan selvittämiseksi. Tämä velvollisuus perustui mielenteveyslain 29 §:ään. Tässä asiassa onkin kyse siitä, olivatko ne keinot, joihin ryhdyttiin kantelijan toimittamiseksi tutkimuksiin, lainmukaisia. Toimenpiteitä valittaessa tuli noudattaa suhteellisuusperiaatetta ja kunnioittaa kantelijan perusoikeuksia, kuten hänen kotirauhaansa. Näin ollen on kysyttävä, oliko ambulanssin lähettäminen välttämätöntä vai olisi kantelija pyydettyä saapunut itse terveystieteiden keskukseseen, oliko poliisi virka-avun pyytämiseksi mielesterveyslain 31 §:ssä säädettyjä edellytyksiä ja oliko kantelijan oven murtaminen välttämätöntä.

Mitä tulee kantelijan noutamiseen ambulanssilla, totean, että käsitykseni mukaan opiskelija-asuntoyhtiön edustajan ilmoitus ei viitannut siihen, että asia olisi ollut kiireellinen. Näin ei myöskään ole väitetty asiassa saaduissa selvityksissä. Mielestäni asiassa olisikin ensin tullut kokeilla lievempiä keinoja, kuten kantelijan kutsumista terveystieteiden keskukseseen puhelimitse.

Mitä tulee virka-avun pyytämiseen poliisilta, totean, että terveystieteiden keskuksen saamasta ilmoituksesta kävi ilmi, että kantelijan asunnon oveen oli asennettu turvalukko. Poliisilain (493/1995) 15 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus henkilön auttamiseksi tai kadonneen löytämiseksi päästä asuntoon tai muuhun paikkaan ja suorittaa siellä tarvittava etsintä, jos on syytä epäillä henkilön olevan hengen tai terveyden vaarassa tai taikka hänen voidaan muutoin olettaa olevan välittömän avun tarpeessa. Näin ollen virka-apua voidaan käsitykseni mukaan pyytää myös sillä perusteella, että poliisin apu on tarpeen potilaan asuntoon pääsemiseksi. Kirjallisuudessa on katsottu, että poliisilla on valta käyttää poliisilakiin perustuvia toimivaltasäännöksiä myös virka-aputehtäviä suorittaessaan (Helminen-Kuusimäki-Salminen, Poliisioikeus, 1999, s. 235). Kuten edellä olen todennut, kantelijan noutaminen ambulanssilla ja siihen liittyen virka-avun pyytäminen ei kuitenkaan kantelijan tilasta saatu selvitys huomioon ottaen ollut mielestäni välttämätöntä.

Mitä tulee kantelijan asunnon oven murtamiseen, totean, että selvityksen mukaan asunnosta kuului radion ääntä sekä, soitettaessa kantelijan matkapuhelimeen, sen hälytysääni. Näyttää siltä, että tästä tehtiin se johtopäätös, että kantelija oli asunnossaan, mutta ei vastannut yhteydenottoihin. En kuitenkaan pidä kantelijan oven murtamista välttämättömänä, kun otetaan huomioon, että tilanne ei kantelijan tilasta esitetyt tiedot huomioon ottaen ollut kiireellinen.

Edellä kerrotun perusteella katson, että terveyskeskuslääkäri A:n määräämät toimenpiteet eivät olleet puolustettavia, vaan että asiassa olisi ensin tullut kokeilla lievempiä keinoja kantelijan toimittamiseksi tutkittavaksi.

4.2.2

Potilasasiakirjatietojen tarkastaminen

Sovellettavat säännökset

Potilaan oikeudesta tarkastaa häntä itseään koskevat potilasasiakirjat säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 5 §:n 3 momentissa, jossa viitataan henkilötietolain 26–28 §:ään.

Henkilötietolain 26 §:n mukaan jokaisella on salassapitosäännösten estämättä oikeus tiedon etsimiseksi tarpeelliset seikat ilmoitettuaan saada tietää, mitä häntä koskevia tietoja henkilörekisteriin on talletettu tai, ettei rekisterissä ole häntä koskevia tietoja.

Lain 27 §:ssä säädetään millä edellytyksillä tarkastus oikeutta voidaan rajoittaa. Näitä ovat muu muassa se, että tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa rekisteröidyn terveydelle tai hoidolle taikka jonkun muun oikeuksille.

Henkilötietolain 28 §:n 3 momentissa säädetään tarkastusoikeuden toteuttamisesta terveydenhuollossa. Säännöksen mukaan potilasasiakirjojen osalta pyyntö tarkastusoikeuden käyttämiseen tulee tehdä lääkärille tai muulle terveydenhuollon ammattihenkilölle, joka antaa rekisteröidylle (potilaalle) tiedon rekisterissä olevista merkinnöistä. Muilta osin säännöksessä viitataan lain 28 §:n 2 momentissa säädettyyn menettelyyn.

Mainitun 28 §:n 2 momentin mukaan rekisterinpitäjän on ilman aiheetonta viivytystä varattava rekisteröidylle tilaisuus tutustua tietoihin tai annettava tiedot pyydettäessä kirjallisesti. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa. Jos rekisterinpitäjä kieltäytyy antamasta tietoja, hänen on annettava tästä kirjallinen todistus. Todistuksessa on mainittava ne syyt, joiden vuoksi tarkastusoikeus on evätty. Tarkastusoikeuden epäämisen veroisena pidetään sitä, että rekisterinpitäjä ei ole kolmen kuukauden kuluessa pyynnön esittämisestä antanut kirjallista vastausta rekisteröidylle. Rekisteröity voi saattaa asian tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi.

Arviointia

Saadun selvityksen mukaan kantelija on saanut pyytämänsä asiakirjat 28.5.2001 siten, että ilmoituksentekijän nimi peitettiin kantelijalle annetussa kopiesa. Kantelijan mukaan hän pyysi asiakirjoja jo 15.6.2000. Tätä tietoa terveysviranomaiset eivät ole kiistäneet. Viranomaiset ovat vahvistaneet tiedon, että kantelijalle ei annettu kirjallista todistusta kieltäytymisestä.

Pidän selvitettyinä, että kantelijan tarkastusoikeus evättiin kesäkuussa 2000. En voi tässä yhteydessä ottaa kantaa siihen, oliko terveyskeskuksella tuolloin kieltäytymiselleen henkilötietolain 27 §:ssä tarkoitettua perustetta. Joka tapauksessa kantelijalle olisi tullut antaa henkilötietolain 28 §:n 2 momentissa tarkoitettu kirjallinen todistus kieltäytymisestä, jossa olisi mainittu ne syyt, joiden vuoksi tarkastusoikeus evättiin. Tämän jälkeen kantelija olisi voinut niin halutessaan saattaa asian tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. Näin olisi mielestäni tullut menetellä myös 28.5.2001, kun kantelijalta evättiin oikeus saada nähtäväkseen ilmoituksen tekijän nimi, jos hän oli pyytänyt saada tarkastaa tämänkin tiedon.

Katson siis terveyskeskuksen menetelleen edellä kerrotulla tavalla lainvastaisesti.

4.3

Kihlakunnan poliisilaitoksen menettely

Saatuun selvitykseen ja edellä kohdassa 4.2.1 esitettyyn viitaten, katson, että kihlakunnan poliisilaitoksen menettelyssä ei ole ilmennyt oikeusasiamiehen toimenpiteitä edellyttävää lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

4.4

Muut kantelussa esitetyt asiat

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että tältä osin asiassa ei ole menetelty lainvastaisesti.

5

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3 ja 4.2.1 esittämäni käsityksen menettelyn virheellisyydestä lääketieteen lisensiaatti A:n ja sosiaali- ja terveysviraston tietoon. Kiinnitän A:n ja viraston huomiota suhteellisuusperiaatteen noudattamiseen ja potilaan perusoikeuksien kunnioittamiseen toimitettaessa potilasta terveyskeskukseen tutkittavaksi mielenterveyslain nojalla. Kiinnitän myös viraston huomiota riittävän ohjeistuksen tarpeellisuuteen.

Saatan edellä kohdassa 3 ja 4.2.2 esittämäni käsityksen menettelyn lainvastaisuudesta sosiaali- ja terveysviraston tietoon. Kiinnitän viraston

huomiota laissa säädettyjen menettelysäännösten noudattamiseen asiakirjapyyntöjä käsiteltäessä.

Edellä kerrotussa tarkoituksessa lähetän lääketieteen lisensiaatti A:lle ja sosiaali- ja terveysvirastolle jäljennöksen tästä päätöksestäni.